

Соціально-історичні мотиви: особливості трактування

УДК 821.162.1'05

Switłana Suchariewa

Subkulturowe markery prowincjonalności w ukraińskiej prozie polskojęzycznej po Unii Brzeskiej

Світлана Сухарева. Субкультурні маркери провінційності в українській польськомовній прозі періоду після Брестської унії. Субкультурні детермінанти провінційності в польськомовній прозі поунійного періоду простежуються у творчості Мелетія Смотрицького, Іпаціуша Поцея, Марціна Броневського, Касьяна Саковича та інших письменників. Підписання унії з Римом у Бересті, збереження східного обряду, просвітницька діяльність письменників у світському та духовному середовищі, з'єднання центральних і провінційних міст у пошуках єдності християнських конфесій, видання Біблії національними мовами тощо були головними факторами їхнього розвитку.

Саме в період бароко поняття провінційності мало переважно позитивні конотації. Розвиток цієї літератури передбачав діяльність інтелектуальних кіл, згуртованих навколо видавничих і освітніх центрів, монастирів, братств, митрополичих соборів і відомих санктуаріїв на честь Матері Божої чи святих. Такими інтелектуальними центрами вважалися богословські та літературні школи Вільнюса, Кракова, Любліна, Острога, Львова, Києва, Чернігова, Володимира та ін. До них приєдналися інтелектуальні осередки малих міст, які діяли при монастирях і храмах (Сокаль, Дермань, Збараж, Дубно та ін.).

Особистість автора була вирішальним фактором у тому, чи набуде місцевість, в якій живе автор, репутацію інтелектуального, освітнього центру. Загалом польськомовну полемічну прозу вирізняло гармонійне поєднання понять провінції та центру, що сприяло розвитку концептуального мислення.

Стаття має на меті на прикладах показати нерозвиненість синдрому провінційності в бароковій літературі українсько-польського порубіжжя, який маргіналізував багато важливих літературних творів тих авторів, яких вважали виключно місцевими. У літературі відбулося зміщення центру ваги зі столиці в провінцію, яскравим прикладом чого є розвиток полемічної прози.

Ключові слова: субкультурний простір, провінційність, полемічна проза, період після Берестейської унії, українсько-польське порубіжжя.

Wstęp

Pojęcie *provincjonalności* w dziełach literackich różnych epok zawierało różne konotacje, dlatego po zgłębieniu prozy barokowej, tworzonej w języku polskim w obrębie wspólnego ówczesnego państwa – Rzeczypospolitej, możemy prześledzić rozwój tego zjawiska w kontekście polemiki, która łączyła w jednym dyskursie po Unii Brzeskiej różne wyznania i narody. Na tym tle język polski pozostawał kluczowym czynnikiem łączącym poróżnione elementy literackie w jedną subkulturę reprezentującą przestrzeń pograniczną.

Metodologia badań

Podstawą metodologiczną badań jest teoretyczne uzasadnienie pojęć *subkultura* i *provincjonalność* w literaturoznawczym i kulturoznawczym kontekstach, przeprowadzone w dziedzinie badawczej ukraińskiego baroku przez takich naukowców, jak M. Korpaniuk, S. Padokszyn, M. Sułyma, L. Uszkałow i in. W publikacji rozróżniamy stanowczo *provincjonalizm* jako synonim terenowego czy intelektualnego zacofania i *provincjonalność* jako przymiot kultury o różnorodnych cechach semantycznych.

Przedstawienie treści głównych

Na początku należy nadmienić, że kwestia zachowania korzeni narodowościowych w każdym z okresów literackich nie traciła na swojej aktualności. Z tego powodu Semen Padokszyn słusznie zauważył konieczność identyfikacji narodowościowej w czasach barokowych i jej uzgodnienie z tradycją subkulturową. M. in. pisał: «Ze względu na specyfikę ówczesnego rozwoju społecznego i kulturowego wielu działaczy i myślicieli przynależało nie do jednej, a do kilku kultur narodowych» (Падокшин, 2001: 9–10). Poza tym, podkreślał, że uzupełniała te poglądy przynależność wyznaniowa.

W oparciu o tę definicję subkulturowych osobliwości Kresów pragniemy zwrócić uwagę na dziedzictwo ukraińskie w symbiozie kilku literatur. Poprzednio określiliśmy zakres tej tematyki w następujący sposób: «W badanym okresie polski i ukraiński paradygmaty samodzielnie przechodziły skomplikowaną drogę samoidentyfikacji narodowej, co w szczególności ujawniono w rozwoju sarmackiej i roksolańskiej idei środowiska społecznego dawnej Rzeczypospolitej – kolebki rozwoju kilku słowiańskich kultur. Można prześledzić wyraźną konwencjonalność tego podziału, gdyż większość barokowych autorów ukraińskich identyfikowała się podwójnie, co podkreślał Stanisław

Orzechowski głosząc tezę o gente Rutenus, natione Polonus (ruskim plemieniu narodu polskiego)» (Сухарєва, 2014: 307).

Kresy stały się dla przedstawicieli kilku ludów środowiskiem, które w wymiarze lokalnym wypełniło wspólną przestrzeń kulturową i przyczyniło się do powstania w jej obrębie dzieł dyskusyjnych, które miały znaczący wpływ na kształtowanie się społecznego oblicza ziem wschodnich. Na tej podstawie warto zadeklarować, że termin prowincjonalność jest używany w opracowaniu głównie w sensie pozytywnym, z pominięciem pojęcia syndromu prowincjonalności, w którym zawarta jest konotacja dzikości, zaniedbania, oderwania od głównych krajowych, europejskich czy światowych trendów.

Na pozytywny wydźwięk sformułowania wskazuje kontekst subkultury, która nie tylko zjednoczyła narody w granicach wspólnej Rzeczypospolitej i nadała językowi polskiemu status mediatora między narodami, ale także podniosła kulturę każdego narodu, niezależnie od języka, w jakim prowadził swój literacki dialog ze światem. Właściwie na tym gruncie powstał fenomen ukraińskiej literatury polskojęzycznej.

Po drugie, definiując pojęcie prowincjonalności tradycji literackiej po Unii Brzeskiej, nie należy zapominać, że w tamtych czasach pojęcie centrum miało nieco inny wymiar – nie ograniczało się do granic administracyjnych stolic i większych miast, ale ogarniało te ośrodki kultury, które często nie były oficjalnie uznane za centra administracyjne. W dwunastotomowym wydaniu historii literatury ukraińskiej zwraca się na to uwagę i propaguje się określenie *wielokulturowość*: «*W warunkach wieloetnicznego społeczeństwa ważną rolę odgrywają centra kulturowe wspólnot narodowych i religijnych, w których elementy kultury, języka i obyczajów wzajemnie oddziałują w postaci kilku modeli tradycji chrześcijańskich – Slavia Romana i Slavia Orthodoxa*» (Сулима, 2014: 262).

Te tzw. szkoły oświeceniowe miały pierwszeństwo w kształtowaniu światopoglądu, rozwoju drukarstwa, dyskusjach literackich. Oczywiście, nie należy też skreślać z procesu historyczno-literackiego roli ówczesnych stolic, takich jak Kijów czy Kraków – ówczesnej stolicy Polski, oraz Wilna, które administracyjnie łączyło Litwinów i Białorusinów. Jednak nie tylko te miasta były kolebką powstania polemicznej prozy po Unii Brzeskiej, więc należy prześledzić główne markery jej prowincjonalności.

Badany przez nas okres zaczyna się od Unii Kościoła Wschodniego z Rzymem zawartej 18 października 1596 r. w Brześciu. Data końcowa nie

może być ściśle określona, ponieważ pytania unijne przez wiele lat budziły kontrowersje, które w granicach literatury ogarnęły całe stulecie i zaczęły się ściszać pod koniec XVII w., jednak w XVIII znowu narosły z powodu działalności wydawniczej ojców Bazylianów w Supraślu (1635–1824). Bazylianie nie tylko aktywnie wydawali księgi liturgiczne tzw. Prowincji Koronnej, lecz również tłumaczyli dzieła autorów ukraińskich w języku polskim. Szczególnie w tym okresie zwrócono uwagę na dziedzictwo literackie Hipacego Pocieja, pierwszego biskupa Kościoła Unijnego, który na początku XVI w. przewodniczył diecezji włodzimierskiej na Wołyniu. W tym momencie zauważamy ściśle więzi między rolą Podlasia a Wołynia w tworzeniu wspólnej przestrzeni subkulturowej.

Jej markowanie odbywało się nie tylko w zakresie topografii, ze wskazaniem realiów geograficznych, ale także naliczało długą listę słynnych działaczy trzech obrządków chrześcijańskich – prawosławnego, katolickiego (z kolei, podzielonego na unijny i zachodni) i protestanckiego, który zachęcał do tłumaczenia Pisma Świętego w językach narodowych i wprowadzał nowe trendy do literatury i teologii.

Ze względu na te czynniki należy przypomnieć nazwiska kilku inicjatorów, którzy udali się do Rzymu na audiencję u Papieża, z prośbą o oficjalne zatwierdzenie powstania wiary wschodnio-katolickiej. Mamy na myśli biskupa łuckiego i ostrońskiego Cyryla Terleckiego i Hipacego Pocieja, biskupa włodzimierskiego i brzeskiego.

Dialog literacki po Unii Brzeskiej rozpoczął się właśnie w trakcie ratyfikacji dekretu papieskiego w Brześciu, kiedy na spotkanie z hierarchami przybył z Krakowa słynny Jezuita Piotr Skarga, królewski kaznodzieja. Talent oratorski tego teologa był na tyle oczywisty, że oponenti jednogłośnie musieli uznać to w pierwszych apologiach antyunijnych. Do tych dzieł apologicznych zaliczamy «Ekthesis abo krótkie zebranie spraw, które się działy na partykularnym, to jest pomiasnym Synodzie w Brześciu Litewskim» z dekretem «Apostasis» (Broniewski, 1995). Anonimowy autor apologii bronił pozycji prawosławnej, jednak okazyjnie wskazywał na mankamenty teologicznego wykształcenia prawosławnych: *«Pochwały żadnej nikt z uczonych nie może przypisać, ani też się godzi, iż wymowniejzy Skarga do małej izdebki wszedłszy postępuje dialektyckimi krokami. Ale przystało mu też u drzwi będącemu przyjść tu w zebranie, nic nie rozpaczając a dysputować z uczonymi, a nie z tymi, którzy w teologii i w postępach nauki tak dalece nie są świadomi»* (Broniewski, 1994: 58).

Dekret podpisało czterdzieści osób, co świadczyło o jego autentyczności. Ponadto, Chronolog (a właśnie tym pseudonimem posługiwał się autor dzieła) nadmienił, że na prawosławnym antysynodzie w Brześciu, zebrany na znak oprotestowania Unii, było obecnych ponad dwieście osób – zarówno stanu duchownego, jak też świeckiego.

Za autora «Ekthesis» uważają Marcina Broniewskiego (Krzysztofa Brońskiego), prekursora traktatu barokowego w języku polskim o kierunku antyunijnym. Pisarz działał za wsparciem księcia Konstantego Ostrońskiego. Janusz Byliński stwierdza, że to Marcin Broniewski w odpowiedzi na unijne prace Piotra Skargi pod pseudonimem Krzysztof Philalet napisał traktat «Apokrisis abo odpowiedź na książki o synodzie brzeskim 1596» (Broniewski, 1994), uważany przez prawosławnych za najbardziej wybitne dzieło antyunijne początku XVII w.

Broniewski nie był jedynym przedstawicielem szkoły literackiej w Ostrogu. W odpowiedzi na listy Hipacego Pocięja do księcia Konstantego, w których biskup pragnął zdobyć jego poparcie w sprawach unijnych, z korespondencją polemiczną wystąpił Kleryk Ostroński. W pierwszej redakcji listy Hipacego Pocięja zostały dołączone do apologii «Antirresis abo apologija przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydał książki imieniem starożytnej Rusi religiej greckiej przeciw książkom o synodzie brzeskim (1599)» (Pocięj, 1997). Książę Ostroński osobiście nie odpowiedział na nie, zlecając tę misję swojemu Klerykowi (dokładnie nie wiemy, kto pisywał pod tym pseudonimem). Obrażony za to poniżenie hierarchiczne Pocięj w następnych listach stracił cierpliwość i używał ostrych wyrazów w duchu ironii i sarkazmu. Według badaczy polemicznej szkoły ostrońskiej, Klerykiem mógł być młody wówczas wychowanek akademii Melecjusz Smotrzycki, Iow Borecki, Hawryło Dorofejowicz, diakon Ignacy czy ktoś, czyje imię zostało nieznane przyszłym pokoleniom.

Wybitną postacią polemicznej szkoły w Ostrogu był Herasym Smotrzycki, który od 1580 r. stał na czele akademii jako jej pierwszy rektor, gromadząc wokół siebie działaczy kultury prawosławnej. Już w pierwszych latach swojej działalności wydał «Elementarz» dla brackich szkół Ukrainy, brał udział w przygotowaniu wydania pierwszej słowiańskiej Biblii. Właśnie dzięki niemu i innym słynnym działaczom kulturowym zmieniły się geoliterackie markery rozumienia centrum i

provincji, ponieważ w granicach ośrodków lokalnych tworzyły się centra poziomu europejskiego. Tę tradycję przejął syn rektora, Melecjusz Smotrzycki, najpierw prawosławny biskup w Wilnie, autor słynnej apologii «Threnos...», później zwolennik Unii.

Wołyńska miejscowość Dermań stała się dla Melecjusza Smotrzyckiego miejscem schronienia w ostatnich latach jego życia. Stamtąd rozlegały się głośne deklaracje teologiczne i społeczne. Tu, do zwykłej siedziby na Wołyniu, przybywali przedstawiciele całego Kościoła Unickiego, żeby pożegnać się ze słynnym biskupem, któremu do grobu włożono dekret o biskupstwie prawosławnym i bullę papieską. Niestety, na przestrzeni lat Dermań stracił dawną świetność, jednak pozostaje przykładem tego, jak przez aktywną działalność da się przekroczyć granice zacofania i prowincjonalizmu.

Na unikalność dermańskiej prowincji, która zamieniła się w centrum, wskazuje Petro Kraluk w powieści «Sześciodniów, albo Korona domu Ostrogskich» (Кралу́к, 2010). Autor zwraca uwagę czytelników na lokalną drukarnię, liczny księgozbiór klasztoru w Dermaniu i jego kontakty z Konstantynopolem. Również na uwagę zasługuje opinia pisarza, że właśnie w Dermaniu czy Dubnie mógł zrodzić się pomysł księcia Ostrogskiego o założeniu akademii, gdzie istniały ku temu wszelkie przesłanki. Na centralną rolę Dermania w rozwoju dawnego piśmiennictwa polemicznego wskazują również inni współcześni badacze (Лопачька, 2008; Мізінкіна, 2020).

Podobny status w XVII w. miały Żółkiew, Czernihów, Sokal, Zbaraż i inne miejscowości, które pełniły rolę ośrodków intelektualnych, skupiały wybitne umysły społeczne.

Nie mniej czynnym w środowisku wołyńskim był Kasjan Sakowicz, słynny nie tylko ze swojej indywidualnej pozycji polemicznej (w ciągu życia dwukrotnie zmieniał wyznanie), lecz też z postępowej myśli społecznej, ponieważ dbał o połączenie wschodniego i zachodniego kalendarzy, obejmował wiele tematów świeckich. Jego odważny głos przeciwko mistrzowi ukraińskiej literatury i teologii Piotrowi Mohyle świadczy o tym, że pisarza nie powstrzymywał żaden prowincjonalny dystans. On umiejętnie bronił swoich tez, produktywnie tworzył nowe dzieła, umiejętnie wykorzystywał barokową wyobraźnię i świadomość językową, wykazywał autorytet na szczeblu krajowym i europejskim. Nikt nie mógł mu zarzucić prowincjonalizmu stylu czy ograniczenia myśli.

Artystyczny, intelektualny i ideowy świat Sakowicza nie ograniczał się do Wołynia, jednak właśnie tu on znalazł swój dom, prowadził zatargi z sąsiadami o majątki, pola, lasy, reprezentując regionalny charakter tych terenów. Dlatego w ujęciu autorskim da się prześledzić syntezę prowincji i centrum jako całości. Po pełnieniu obowiązków rektorskich w Akademii Kijowskiej i służbie duchownej w Lublinie wołyńskie miasteczko Dubno, gdzie on został mianowany na archimandrytę Klasztoru Podniesienia Świętego Krzyża, było głęboko dysonansowe z jego dotychczasowymi miejscami pracy, dlatego radykalność poglądów pisarza w dużej mierze jest uzasadniona. W traktacie «Επανορθωσις Abo Perspectiwa, i objaśnienie Błędów, Herezji i Zabobonów, w Grekoruskiej Cerkwi Disunickiej» (Sakowicz, 1642) on ukazał lokalny charakter Wołynia z jego polemicznymi wojnami i sprzeczkami. Zwłaszcza, z dużym stopniem ironii pisał: «*Jeden z władyków na Wołyniu brodę Metropolitowi zesłemu wytargał, a drugi policzki mu dawał, o czym na Wołyniu głośno*» » (Sakowicz, 1642: A3).

Z tego wynika, że prowincjonalność w dziełach Kasjanowicza została ukazana najczęściej z negatywnym oddźwiękiem semantycznym. Po burzliwych wydarzeniach i przejściu pisarza z unickiego Zakonu Bazylianów do rzymsko-katolickiego Zakonu Augustianów on pozostawił wschodnie tereny Rzeczypospolitej i resztę życia spędził w Krakowie, centrum ówczesnej przestrzeni subkulturowej. Można więc stwierdzić, że w twórczości tego polemisty istniała wyraźna opozycja między prowincją a centrum z przewagą wielkomiejskiego typu myślenia i potępieniem prowincjonalizmu.

Wśród wielu wołyńskich miejscowości, wspomnianych w ukraińskiej polskojęzycznej prozie polemicznej po Unii Brzeskiej, wyróżniał się Włodzimierz ze słynnym tronem metropolity unickiego, na którym najpierw siedział Hipacy Pocij, a później Joachim Morochowski. Obaj unijni pisarze wykazywali się wyznaniową bezkompromisowością w obronie unii z Rzymem, dbali o rozwój szkolnictwa w regionie, w tym też nauki katechetycznej, budowali kościoły, drukarnie, wydawali liczne pisma prounijne. W związku z tym można stwierdzić, że Włodzimierz przez wiele lat pozostawał ośrodkiem kultury i duchowości unickiej nie tylko w skali lokalnej, ale i ogólnokrajowej. W przestrzeni subkulturowej Kresów pełnił rolę centrum na równi z Ostrogiem, Wilnem, Kijowem. Wizerunek tronu metropolitalnego stał się jego głównym atrybutem oświeceniowym.

Nowość naukowa

Tak więc należy podsumować, że nowością w badaniu przestrzeni subkulturowej w ukraińskiej prozie polskojęzycznej po Unii Brzeskiej jest określenie markerów prowincjonalności, które uwzględniają rozległość systemu obrazów i kardynalnie odmieniają nasze rozumienie prowincji i centrum, ukazując przewagę pozytywnej konotacji tych pojęć w barokowej kulturze ukraińsko-polskiego pogranicza.

Wnioski

Dochodzimy do wniosku, że rozwój gatunkowej specyfiki traktatu zakładał aktywną działalność środowisk intelektualnych, skupionych wokół ośrodków wydawniczych i edukacyjnych, klasztorów, bractw, katedr metropolitalnych, słynnych świątyń ku czci Bogurodzicy i świętych. Do tych ośrodków zaliczamy większe miasta Rzeczypospolitej: teologiczno-literackie szkoły Wilna, Krakowa, Kijowa, Lublina, Lwowa, Czernihowa, Włodzimierza i in. Podobną rolę pełniły małe miasteczka, gdzie działały znane klasztory, świątynie, drukarnie (Sokal, Dermań, Zbaraż, Dubno i in.).

Więc to nie miejsce decydowało o sposobie myślenia czy wypowiedzi, lecz osobowość autora była czynnikiem decydującym o tym, czy obszar, w którym żyje autor, zyska chwałę intelektualnego, oświeceniowego centrum. Zadziwiająca jest rozległość tej przestrzeni. Tak, polskojęzyczna «Obrona...» Lwa Kreuzy-Rzewuskiego powstała w Wilnie w środowisku unitów, a ortodoksyjna polemiczna odpowiedź na nią – «Palinodia...» Zachariasza Kopysteńskiego – nadeszła z Kijowa. Bracia Laurency Zyzaniusz i Stefan Zyzaniusz tworzyli w wileńskim środowisku prawosławnym i, według Melecjusza Smotrzyckiego, ulegli wpływom protestanckim, a duchowne poszukiwania Smotrzyckiego doprowadziły go z Klasztoru Świętego Ducha w Wilnie do unickiej świątyni w Dermaniu. Również znaczące dzieła literackie Hipacego Pocieja i Joachima Morochowskiego powstawały we Włodzimierzu na Wołyniu i były zachętą do dyskusji w Ostrogu, Kijowie i innych miejscowościach. Są to tylko niektóre z licznych markerów topograficznych o treści subkulturowej, według których rozwijało się pojęcie prowincjonalności w polemicznej prozie XVII w.

One są uzupełnione w czynniki osobowościowe, ponieważ wszyscy wybitni pisarze, którzy uczestniczyli w polskojęzycznej dyskusji po Unii Brzeskiej, swoim talentem przebijali się do literatury,

choć byli przedstawicielami małych miasteczek prowincjonalnych. Nie *locus* decydowało o losach człowieka, ale siła inspiracji wewnętrznej, często duchowej, która pomogła tym jednostkom rozwijać literaturę ukraińską i polską w ramach subkultury wielonarodowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Elementy bytu pisarzy znalazły odzwierciedlenie w ich utworach, które choć utrzymane w stylu apologetycznym, zawierały wiele fragmentów biograficznych, wspomnień, wzorów zaczerpniętych z życia. Ten lub inny przykład z życia codziennego mieszkańców prowincji wnioskował o częściowej negatywnej konotacji tego pojęcia w ukraińskiej prozie polskojęzycznej po Unii Brzeskiej. Jednak większość markerów prowincjonalności miała pozytywny wydźwięk semantyczny i wskazywała na równowagę kultury prowincjonalnej z kulturą stołeczną. W tym klimacie postawała jakościowo nowa literatura o treści duchowej i moralistycznej. Kanwą ideową tego sposobu myślenia był sarmatyzm w ukraińskiej lub polskiej odmianie jego manifestacji na różnych terenach. Dalej na zachód był to wyłącznie polski sarmatyzm, natomiast na Kresach zwycięska moc Kozaków uzupełniała go w cechy roksolańskie. Problem ten wymaga odrębnego rozważenia.

Kwestia prowincjonalności literatury wczesnego i zaawansowanego baroku w przyszłości będzie wymagała dalszych badań, tak aby ostatecznie wyłonił się pełny obraz znaczeń zawartych w przeciwstawnej parze «prowincja – centrum», jednak jedno pozostaje bezdyskusyjne: brak przeciwieństwa tych pojęć w barokowej prozie pogranicza, ponieważ mamy do czynienia nie z konfrontacją administracyjną czy intelektualną, lecz z treścią teologiczną, w której centrum było równe prowincji, tworzyło wraz z nią syntezę. Warto podkreślić, że w tym duchu rozwijała się literatura barokowa: zrównoważenie nawet całkowicie biegunowych pojęć zmierzało ku kształtowaniu konceptów. Na tej podstawie rozwinęła się subkultura ukraińsko-polskiego pogranicza doby baroku, co znalazło wyraz w światopoglądowych, artystycznych i stylistycznych systemach odzwierciedlenia rzeczywistości.

Literatura

- Кралюк, П. (2010). *Шестиднев, або Корона роду Острозького*. Київ: Ярославів Вал.
- Лопачька, Н. (2008). Дерманський монастир в часи князя В.-К. Острозького. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*, 13, 12–230.
- Мізінкін, О., Чмир, А. (2020). Образ Дерманя в романі «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» П. Кралюка. *Organization of scientific research in modern conditions '2020: conference proceedings, Seattle*, 536–540.
- Падокшин, С. (2001). *Пацей Іпацій: царкоўны дзеяч, мысліцель, пісьменнік на пераломе культурна-гістарычных эпох*. Мінск: Беларускавая навукa.
- Сулима, М., Корпанюк, М., Ушкалов, Л. (2014). *Історія української літератури: у дванадцяти томах. Давня література (друга половина XVI–XVII ст.)*. Київ: Наукова думка.
- Сухарева, С. (2014). *Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.* Луцьк: Вежа-Друк.
- Broniewski, M. (1994). *Apokrysis abo odpowiedź na książki o synodzie brzeskim 1596 / oprac. J. Byliński i J. Długosz*. Wrocław: Ossolineum.
- Broniewski, M. (1995). *Ekthesis abo krótkie zebranie spraw, które się działy na partykularnym, to jest pomiastnym Synodzie w Brześciu Litewskim, oprac. J. Byliński i J. Długosz*. Wrocław: Ossolineum.
- Pociej, H. (1997). *Antirresis abo apologija przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydał książki imieniem starożytnej Rusi religiej greckiej przeciw książkom o synodzie brzeskim, napisanym w Roku Pańskim 1597 / oprac. J. Byliński i J. Długosz*, Wrocław: Ossolineum.
- Sakowicz, K. (1642). *Επανορθωσις Abo Perspectiwa, i objaśnienie Błędów, Herezji i Zabobonów, w Grekoruskiej Cerkwi Disunickiej*. Kraków: Drukarnia Waleryana Piotrkowskiego.

References

- Kraliuk, P. (2010). *Shestydnev, abo Korona rodu Ostrozkocho* [Kralyuk P, 2010, Six Days, or the Crown of the Ostrozhsky family]. Kyiv: Iaroslaviv Val.
- Lopacka, N. (2008). *Dermanskyi monastyr v chasy kniazia V.-K. Ostrozkocho* [Derman Monastery in the time of Prince V.-K. Ostrozhsky]. *Naukovi zapysky Nacionalnoho universytetu Ostrozka akademiya*. Istorychni nauky, Vyp. 13, s. 12–230.
- Mizinkina, J., Chmyr, A. (2020). *Obraz Dermania v romani Shestydnev, abo Korona domu Ostrozkyh* P. Kraluka [The image of Derman in the novel Six Days, or the Crown of the House of Ostrog by P. Kralyuk]. *Organization of scientific research in modern conditions '2020: conference proceedings, Seattle*, 536–540.
- Padokshyn, S. (2001). *Pacei Ipacii: carkovny dzeiach, myslicel, pismennik na peralomie kulturna-histrychnyh epoh* [Paciej Hipacy: church figure, thinker, writer at the turn of cultural and historical epochs]. Minsk: Belaruskaiya navuka.

- Sulyma, M., Korpaniuk, M., Ushkalov, L. (2014). *Istoria ukrainskoi literatury: u dvanadciaty tomah. Davnia literatura (druha polovyna XVI–XVII st.)* [History of Ukrainian literature: in twelve volumes. Ancient literature (second half of the 16th–17th centuries)]. Kyiv: Naukova dumka.
- Suharieva, S. (2014). *Rytorychnyi prostir polskomovnoi prozy XVII st.* [Rhetorical space of Polish-language prose of the 17th century]. Luck: Vezha-Druk.
- Broniewski, M. (1994). *Apokrisis abo odpowiedź na książki o synodzie brzeskim 1596* [Apokrisis, or answer to books about the Synod of Brest 1596]. Wrocław: Ossolineum.
- Broniewski, M. (1995). *Ekthesis abo krótkie zebranie spraw, które się działy na partykularnym, to jest pomiastnym Synodzie w Brześciu Litewskim* [Ekthesis or short collection of matters that were happening at the particular, i.e. suburban Synod in Brest-Litovsk]. Wrocław: Ossolineum.
- Pociej, H. (1997). *Antirresis abo apologija przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydał książki imieniem starożytnej Rusi religiej greckiej przeciw książkom o synodzie brzeskim, napisanym w Roku Pańskim 1597* [Antirresis or apology against Krzysztof Philalet, who recently published books on the name of ancient Rus' Greek religion against books about the synod of Brest, written in the year of Lord 1597]. Wrocław: Ossolineum.
- Sakowicz, K. (1642). *Επανορθωσις Abo Perspectiwa, i objaśnienie Błędów, Herezji i Zabobonów, w Grekoruskiej Cerkwi Disunickiej* [Επανορθωσις or Perspective, and Explanation of Errors, Heresies and Superstitions, in the Greek-Ruthenian Disunic Church]. Krakow: Waleryan Piotrkowski Printing House.

Svitlana Sukharieva. Subcultural markers of provincialism in the Ukrainian Polish-language prose of the post-Brest Union period. Subcultural markers of provincialism in the Polish-language prose of the post-Brest Union period are traced in the works of Melecjusz Smotrzycki, Ipacjusz Pociej, Marcin Broniewski, Kasjan Sakowicz and other writers. The signing in Brest of the union with Rome with the preservation of the eastern rite, the educational activities of writers in the secular and spiritual environment, the connection of central and provincial cities in the search for the unity of Christian creeds, the publication of the Bible in national languages etc were the main factors of their development.

It is of the Baroque period contained mainly positive connotations. The development of this literature presupposed the activity of intellectual environments focused on publishing and educational centers, monasteries, brotherhoods, metropolitan cathedrals and famous shrines in honor of the Holy Mother of God or saints. The theological and literary schools of Vilno, Kraków, Lublin, Ostroh, Lviv, Kyiv, Chernihiv, Volodymyr and others were considered such intellectual centers. They were joined by intellectual centers of small towns that operated at monasteries and temples (Sokal, Derman, Zbarazh, Dubno etc.).

The author's personality was a determining factor whether the area, where the author lives, will gain the glory of an intellectual, educational center. In general, the

Polish-language polemical prose was distinguished by a harmonious combination of the concepts of the province and the center, which contributed to the development of a conceptual type of thinking.

The article aims to show, on the basis of examples, the lack of development of the provincialism syndrome in the baroque literature of the Ukrainian-Polish borderland, which marginalized many important literary works of those authors who were considered exclusively local. In literature, there was a shift of the center of gravity from the capital to the provincial areas, a splendid example of which is the development of polemical prose.

Key words: subcultural space, provinciality, polemical prose, period after the Union of Brest, Ukrainian-Polish borderland.

Сухарева Світлана Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики і перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0000-0001-5039-582X>; Sukhareva.Svitlana@vnu.edu.ua